

De nye conquistadorene?

SN Power i Chile: Vannkraftprosjekt på Mapuche-indianernes territorium

Innhold

1	INNLEDNING	4
2	METODE	5
3	BAKGRUNN	6
	3.1 Mapuche-indianernes situasjon i Chile	6
	3.2 Internasjonale rettigheter og anbefalinger vedrørende urfolk og investeringer	9
	3.2.1 ILO-konvensjon 169 om urbefolkninger og stammefolk	9
	3.2.2 FNs kritikk av den chilenske stat med hensyn til urfolk	10
	3.2.3 World Commission on Dams	11
	3.2.4 Global Compact	11
	3.3 Nyliberal økonomisk politikk og vannkraft i Chile	11
4	SN POWER I CHILE: KRAFTVERK PÅ MAPUCHE-INDIANERNES TERRITORIUM	13
	4.1 Mapuche-samfunnene i Coñaripe	13
	4.2 Prosjektutviklingen så langt – grunnlag for konflikt	14
	4.3 Posisjonen til Mapuche-samfunnene	15
5	KONKLUSJONER	22
	5.1 Utilstrekkelig og fragmentert informasjon til de berørte parter	22
	5.2 Fravær av deltakelse i beslutningsprosesser omhandlende egen utvikling	23
	5.3 Krenkelse av urbefolkningsrettigheter	24
6	RAPPORTENS ANBEFALINGER	25
	Vedlegg	26

Utgitt av Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS), desember 2007

Forfattere: Miguel Utreras og Ingeborg Nordbø

Design og layout: Odgers Speed Design

Trykk: Allkopi

Forsidebildet: Mapuche-jente

Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS) er en frivillig organisasjon som jobber med å kartlegge konsekvensene av vannrelaterte prosjekter og utbygginger i Sør. FIVAS forsøker å hindre norsk deltagelse i prosjekter med store negative konsekvenser for mennesker og natur, og jobber for å fremme rettferdige og bærekraftige alternativer.

FIVAS

Osterhausgate 27, N-0183 Oslo. Tlf: 22 98 93 25. Faks: 22 98 93 01. E-post: fivas@fivas.org. www.fivas.org

1 Innledning

Følgende rapport er en beskrivelse av en konflikt som har oppstått på bakgrunn av en planlagt vannkraftsutbygging i Coñaripe, Panguipulli kommune i X region i Chile. Konfliktens parter er den lokale urbefolkningen i området og bedriften Trayenco S.A., eid av den norske virksomheten SN Power og Gustavo Pavez, en lokal chilensk investor.¹ Vannkraftprosjektene vil finne sted i kommunene Panguipulli (prosjektene "Pellaifa" og "Liquiñe") og Ranco (prosjektet "Maqueo"). Disse kommunene befinner seg i region X og ligger innenfor det tradisjonelle Mapuche-territoriet, hvor det bor Mapuche-indianere som tilhører stammene *Pehuenche* og *Huilliche*.

Rapporten belyser i hvilken grad befolkningen er informert om og konsulert i forbindelse med utviklingen av vannkraftprosjektet, samt de former for dialog og rådgiving som har vært iverksatt. Det blir også gjort en analyse av den religiøse og kulturelle betydningen som området har for urbefolkningen og hvordan dette er knyttet opp mot den pågående konflikten.

Rapporten søker også å gjøre rede for bakgrunnen for problematikken, og går i denne forbindelse gjennom den territoriale og juridiske situasjonen som Mapuche-indianerne i Coñaripe befinner seg i, samt urbefolkningenes internasjonalt anerkjente rettigheter, spesielt ILO-konvensjon 169. Dette gir et bedre grunnlag for å fastslå hvilke rettigheter Mapuche-indianerne som urfolk har og hvilke rettigheter det er konflikt om i denne konkrete saken.

Hovedveien til Coñaripe, Panguipulli, X Region, Chile.

Analysen tar også for seg noen sider ved avtalene som SN Power har som norsk, statseid selskap og investeringsprosessene innenfor vannkraftsektoren i Chile.

Rapporten gir en helhetlig analyse av situasjonen og søker å peke på årsakene til den konflikten som eksisterer mellom Mapuche-indianerne og SN Power, ut i fra et urbefolkningsperspektiv. Rapporten vil avslutningsvis komme med noen konkrete anbefalinger til den chilenske og norske stat samt SN Power med tanke på tiltak for å løse konflikten og unngå tilsvarende problematikk i fremtiden.

2 Metode

Rapporten presenterer de berørte Mapuche-indianernes synspunkter vedrørende vannkraftprosjektene på bakgrunn av forsamlingsmøter og intervjuer som ble gjennomført i Coñaripe den 20. og 21. mai 2007. Møtene ble holdt i lokalene til den lokale skolen "Carlos Antimilla" i Coñaripe. På møtene deltok personer fra de fem nærliggende Mapuche-samfunnene (se avsnitt 4.1) som har bestemt seg for å danne en felles front mot vannkraftprosjektene i Panguipulli-området, samt representanter for en miljøorganisasjon fra Panguipulli, *Frente Ambientalista de Panguipulli*, som også er motstandere av vannkraftprosjektene. Mapuche-samfunnene i Coñaripe som har organisert seg for å fronte kraftverkproblematikken, har dannet en spesiell komité som utelukkende skal ta seg av denne saken, *Newen Mapu*-komiteen (komiteen "jordas styrke"). Komiteen skal representere samfunnene i denne saken, formidle deres syn og bekymringer og har arrangert informasjonsmøter for alle berørte parter i perioden fra april til juli 2007.

Foruten møtene den 20. og 21. mai er det blitt foretatt intervjuer med lederne i *Newen Mapu*-komiteen og med folk som har kjennskap til Mapuchenes tro og hellige steder. Det har også blitt gjennomført et besøk til noen Mapuche-områder av kulturell betydning langs elven Llancahue og innsjøen Pellaifa. Noen av eiendommene som tilhører folk i landsbyen Carlos Antimilla

ble besøkt for å høre hva de som er berørt bekymrer seg for når det gjelder de miljømessige og fysiske virkninger som byggingen av demningen vil kunne ha på deres felles territorium. Det ble tatt bilder, video og lydopptak. I tillegg har mye informasjon blitt formidlet gjennom telefonisk og skriftlig kontakt med konfliktens parter, både i forkant og etterkant av besøket.

I tillegg til møtene i Coñaripe ble det også organisert møter med SN Power i Oslo og Chile, den norske ambassaden i Chile, den chilenske organisasjonen *Ecosistemas* som har spesialisert seg på miljø og demninger, samt rådgivningskontoret *Alerce* i Osorno, X region, som er spesialister på urbefolknings spørsmål. Det ble således lagt vekt på å innhente informasjon fra de direkte involverte partene, men også fra folk med spesialistkunnskap for dermed å kunne danne seg et mest mulig helhetlig bilde av situasjonen.

Når det i rapporten refereres til den empiriske konteksten er dette således hovedsakelig basert på informasjon og dokumentasjon fra Mapuchesamfunnene i Coñaripe, som er berørt av prosjektet "Pellaifa"². Problematikken gjelder imidlertid like mye for hele prosjektet, som foruten Coñaripe omfatter ytterligere to atskilte geografiske områder som påpekt i forrige avsnitt.

¹ SN Power eier 80 prosent av aksjene i Trayenco og Gustavo Pavez 20 prosent gjennom selskapet Centinela.

² Prosjektene som Trayenco skal gjennomføre i området er Pellaifa, Liquiñe og Reyehuico (i Panguipulli kommune) og Maqueo (i Ranco kommune).

3 Bakgrunn

« I Chile i dag er det Mapuche-indianerne som er sterkest rammet av fattigdom, barnedødelighet, arbeidsledighet og analfabetisme. »

Dette avsnittet redegjør for en rekke historiske forhold og utviklingstrekk som danner konfliktens bakteppe. I avsnitt 3.1 presenteres den komplekse historiske territoriale situasjonen som kaster lys over Mapuche-indianernes motvilje mot prosjektet. I avsnitt 3.2 vil vi se på de internasjonale anerkjente rettigheter som omhandler urfolk og som er retningsgivende for hvilke hensyn utviklingsprosjekter som involverer urfolk skal ivareta. Avsnitt 3.3 ser på hvordan utviklingen av en nyliberal økonomisk modell har ført til en kraftig ekspansjon av store multinasjonale selskaper og en sterk tendens til privatisering av store deler av naturressursene i landet.

3.1 Mapuche-indianernes situasjon i Chile

Området som i dag utgjør Chile ble i likhet med de andre latinamerikanske landene invadert av spanjolene i det 16. århundre, men situasjonen i Sør-Chile var annerledes helt opp til en stund etter at republikken Chile ble etablert på starten av 1900-tallet. Spanjolene møtte aktiv motstand mot sine okkupasjonsforsøk fra en av de største indianske befolkningene i området, en befolkning de ga navnet Araucanos. Selv kaller de seg Mapuche – *che* betyr menneske og *mapu* betyr land eller jord.

I motsetning til hva som skjedde med andre indianske folk i Nord- og Sør-Amerika klarte ikke det spanske imperiet å kolonisere Mapuche-indianerne. Den 9. januar 1641 etter tiår med blodig kriging og en rekke fredsforsøk

(*parlamentos*) ble det erklært fred ved signeringen av Quilín-avtalen, som stadfestet at alt land sør for Bío-Bío elven tilhørte Mapuchene (Calbucura 1994). Gjennom hele koloniperioden bestod således det området som i dag er Chile av to forskjellige nasjoner: en heller miserabel utpost av det spanske rike og et uavhengig område³ hvor Mapuche-indianerne beholdt territorial autonomi, egne lover, myndigheter og tradisjon i nesten 250 år, en unik situasjon i kolonienes historie.⁴

Etter at den chilenske nasjonalstaten ble formet mellom 1810 og 1818 betraktet imidlertid ikke chilenerne den gamle avtalen med spanjolene som gyldig, og på midten av det 19. århundret begynte de chilenske myndighetene i hovedstaden Santiago å diskutere behovet for å sivilisere Mapuchene og ta kontroll over deres territorium, i tillegg til å inkludere deres fruktbare land i landets jordbruksutviklingsstrategi.⁵

Med dette formål i sikte gjennomførte parlamentet i 1866 en lov som deklarerer at områdene sør for Bío-Bío elven var fiskale, dvs. underlagt den chilenske stat, hvilket ga dem retten til å fordele landområdene til individuelle personer med kolonisering for øye.

Samtidig og basert på legale prinsipper formulert i 1813 ble "Kommissjonen for omplassering av urfolk" opprettet. Kommissjonens formål var å plassere de overlevende Mapuchene i reservater. Mapuchenes opprør i 1880, da nesten hele det chilenske militæret var i Peru i forbindelse med Stillehavkrigen, var nettopp alibiet som trengtes for å initiere det som ironisk nok ble kalt "the Pacification of the Araucanía". I begynnelsen av 1883 okkuperte det chilenske militæret Araucanía og Chile la beslag på ca. 144 500 kvadratkilometer.⁶ (Calbucura 1994). Selv om Mapuchene kjempet mot denne okkupasjonen ble det militæret som seiret og chilenske lover og styresett ble innført.⁷

I løpet av 35 år (1884-1919) ble ca. 80 000 Mapucher plassert i reservater (*reducciones*), et navn som ble brukt med klar henvisning til den reduksjon de medførte på størrelsen på det tradisjonelle indianske territoriet. I samme periode ble ca. 9 millioner hektar av Mapuchenes land gitt bort til koloniseringsformål, enten til europeiske nybyggere som ble oppmuntret til å komme av regjeringen og fikk tildelt gratis jord ved ankomst, eller av chilenske kolonister som fikk tilbudt landområder til en gunstig pris.⁸ Land gitt av den chilenske staten til Mapuchene inkluderte ca. 500 000 hektar, hvilket kun var litt i overkant av 5 prosent av deres opprinnelige territorium sør for

Bío-Bío elven.⁹ I henhold til Calbucura (1994) som siterer flere andre kilder, er det mulig å fastslå at noen få år etter innføringen av reservatene, begynte antallet reservater også å synke. I 1959 var det ca. 3 000 indianske reservater på nærmere 550 000 hektar, med en befolkning på 323 000 innbyggere. I 1970 var det kun 2 060 Mapuche-reservater igjen, med en befolkning på 700 000. I tillegg til at reservatene medførte tap av selvstendighet og selvbestemmelse, medførte det også oppløsning av sosiale og familiære relasjoner og ekstensiv migrasjon til urbane områder. Estimerer indikerer at i løpet av første halvdel av det 20. århundre ble ca. en tredjedel av landområdene som var blitt gitt av den chilenske stat til Mapuchene ulovlig overtatt av private personer.¹⁰

Reduksjonen av det tradisjonelle territoriet medførte også en mye mer intensive utnyttelse av jorden og en brutal omstilling for de indianske landsbyene. Jorden som ble gitt til Mapuchene var også den som var minst egnet til jordbruk og Mapuchene som tidligere hadde vært jegere og samlere, hadde verken erfaring eller teknologi til å kunne utnytte små eiendommer. Resultatet ble ekstrem fattigdom. I Chile i dag er det Mapuche-indianerne som er sterkest rammet av fattigdom, barnedødelighet, arbeidsledighet og analfabetisme. Flertallet av de 18 % fattige i Chile er indianere og utgjør ca 1,6 millioner innbyggere. De fleste lever for mindre enn én dollar dagen – det vil si at de lever i ekstrem fattigdom. En fjerdedel av dem bor trengt sammen i reservater og resten i landsbyer og byer i det sørlige og sentrale Chile. De som bor i reservatene har ikke nok jord for å kunne livnære og utvikle seg.¹¹

³ Som spanjolene ga navnet "Araucanía".

⁴ Nordbø, I. (2005) The Bio-Bio Project and the Mapuche-Pehuenche People of Chile, in Terje Tvedt and Eva Jakobsson (eds.) *A History of Water Vol. 1 – Water Control and River Biographies*, I. B. Tauris, London.

⁵ Flores Ch., J. (1997) "Antecedentes históricos del territorio Lafkenche del Budi" in J. Aylwin (ed.) *Area de desarrollo indígena Lago Budi*, Instituto de Estudios Indígenas, Universidad de La Frontera, Temuco, Chile.

⁶ Calbucura, J. (1994) *Legal process of abolition of collective property: the Mapuche case*, Mapuche Documentation Center, <http://www.soc.uu.se/mapuche/>

⁷ Ibid.

⁸ Nordbø, I. (ibid.). Se også Flores Ch. (ibid.)

⁹ Bravo G., E. (1999) *Areas de desarrollo indígena. Documento borrador*, Temuco, Chile: CONADI, Unidad de estudio y planificación.

¹⁰ Calbucura, J. (ibid.)

¹¹ Calbucura, J. (2007), *Til politiske og økonomiske organer i Norge*, Europa.

« Store deler av naturressursene i Mapuchenes landområder er i dag utsatt for diverse multinasjonale selskapers investeringer og utbygging... »

Mapuchenes tradisjonelle territorium i Chile befinner seg i det som i dag er regionene VIII, IX og X. Det er i disse regionene mesteparten av Mapuche-indianerne bor, og det er her reservatene ble etablert, i dag kjent som "samfunn" som er de siste enklavene til det gamle Mapuche-territoriet. Mapuche-territoriet består i dag av to store enheter, vest eller Güllumapu (chilensk område) og øst eller Puelmapu (argentinsk område). I disse områdene finnes det ulike geografiske enheter som har gitt opphav til atskilte territoriale identiteter. Disse identitetene omfatter karakteristiske steder og økosystemer som igjen har ført til kulturelle særegenheter og ulik praksis knyttet til disse territoriene.¹²

Store deler av naturressursene i Mapuchenes landområder er i dag utsatt for diverse multinasjonale selskapers investeringer og utbygging, særlig innenfor sektorene skogbruk og fiske. Den intense utnyttelsen av disse ressursene har medført store miljømessige skader, en økt marginalisering av indianersamfunnene og heftig diskusjon og konflikt om retten til landområdene. Skogbrukselskapene kontrollerer for tiden mer enn 2 millioner hektar plantasjer der det kun dyrkes ett treslag. Inntektene fra tømmereksporten beløper seg til 2 milliarder dollar per år og tilfaller i svært liten grad Mapuche-indianerne. Den chilenske staten støttet utvidelser i lakseindustrien, og 900 000 hektar med havområder har blitt erklært som fiskeoppdrettsområder. Fiskeri- og oppdrettssektoren genererer mer enn 2 milliarder dollar årlig. Disse investeringene rammer Mapuche-indianerne langs kysten og begrenser deres tilgang til havressursene og tradisjonelt fiske.¹³

For øyeblikket foregår det en kraftig ekspansjon innenfor vannkraftsektoren, og mange av Mapuchene som lever i områder med store vannressurser vil bli berørt av disse prosjektene. Den chilenske nasjonale energikommisjonen arbeider med en masterplan for vurdering av 80 nye prosjekter hvorav mange ennå ikke har sett dagens lys, og der indianersamfunnene ikke tar del i beslutningsprosessen eller forutgående konsultasjon. Dette gjør samfunnene svært sårbare og krenker deres territoriale, kulturelle, sosiale og økonomiske rettigheter. Vi har allerede vært vitne til en uheldig utvikling i forbindelse med byggingen av store damanlegg i området Pewenche i Alto Bío-Bío. Dette har vært megaprojekter som har ødelagt landsbyer og ført til omfattende sosiale konflikter som har blitt grundig dokumentert i en rekke internasjonale undersøkelser.¹⁴

På bakgrunn av de ovennevnte omstendigheter er i dag forholdet mellom den chilenske staten og Mapuche-folket svært konfliktfylt og preget av Mapuche-organisasjonenes og befolkningens vedvarende kamp for respekt og anerkjennelse av deres territoriale, kulturelle, sosiale og økonomiske rettigheter, som per i dag ikke er anerkjent i den chilenske grunnlov. Den chilenske stat har heller ikke ratifisert de internasjonale retningslinjene for beskyttelse av urbefolkningene på tross av tallrike anbefalinger fra internasjonale organisasjoner.¹⁵ Juridisk har Mapuchene i Chile bare status som befolkning, og store deler av statens urbefolkningspolitikk består kun av sosiale hjelpetiltak, og dreier seg ikke om deres kollektive rettigheter som helhet slik ILO-konvensjonen krever.

Mapuche-kvinner i tradisjonell dress.

Dette er den konfliktfylte rammen som SN Powers investeringer vil finne sted innenfor. Kompleksiteten og mangelen på lovgivning som sikrer de kollektive rettighetene til Mapuche-folket og dets politiske deltakelse i utviklingsplanene, gjør at mesteparten av det regelverk som staten følger når det gjelder investeringer og miljø, ikke tar i betraktning den spesifikke betydning eller den kulturelle, sosiale og økonomiske verdi som landområdene har for Mapuche-folket.¹⁶

3.2 Internasjonale rettigheter og anbefalinger vedrørende urfolk og investeringer

Internasjonalt finnes det en rekke avtaler som vi vil vise til i de følgende avsnitt angående menneskerettigheter og urbefolkningenes kollektive rettigheter. Disse avtalene er vedtatt i det internasjonale fellesskap, og enkeltstater som har ratifisert dem blir anbefalt å følge dem i sin egen lovgivning og konstitusjon.

For å sikre de internasjonale retningslinjene finnes det flere kommisjoner og komiteer i FN som jevnlig utarbeider og publiserer sine anbefalinger. Noen av resolusjonene som disse har kommet med har direkte referanse til situasjonen til Mapuche-folket. FN har også direkte kritisert den chilenske stat med hensyn til manglende overholdelse av urfolks rettigheter. Urfolks rettigheter er også behandlet i World Commissions on Dams og i Global Compact som vi vil belyse i de kommende avsnitt.

3.2.1 ILO-konvensjon 169 om urbefolkninger og stammefolk

ILO-konvensjon 169, som ble ratifisert den 27. juni 1989, er urbefolkningenes mest brukte redskap for å sikre kollektive rettigheter. Konvensjonen inneholder en rekke artikler som krever at statene ivaretar urfolks sivile, politiske, sosiale, kulturelle og økonomiske rettigheter. ILO-konvensjon 169 er en integrert del av en rekke avtaler som er fremmet i FN og som har som formål å avskaffe alle former for diskriminering på lik linje med mennes-

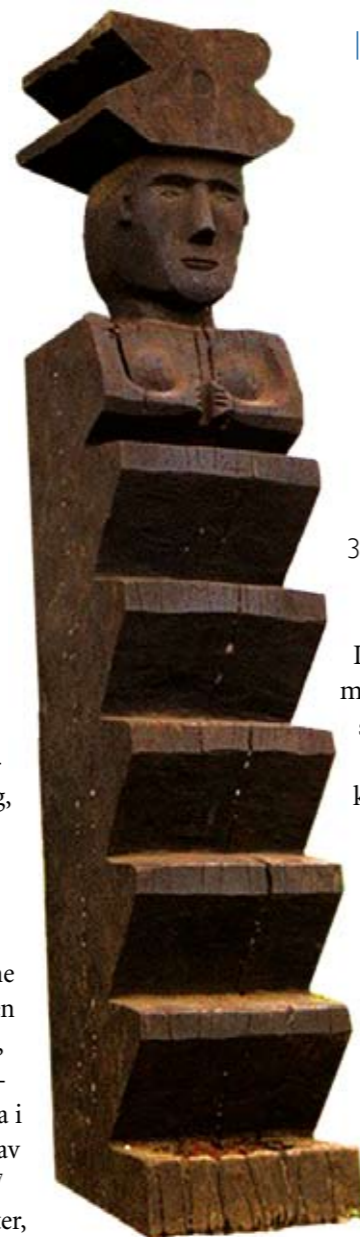
¹² Territoriale identiteter: Pikunche (folk i nord), Williche (folk i sør), Pewenche (folk fra Pewen), Lafkenche (folk fra kysten), Wentche, Nagche, etc.

¹³ Calbucura, J. (ibid.)

¹⁴ Nordbø (2001) *The Destiny of the Bio-Bio River: Hydro Development at Any Cost*, i Vann og Konflikter nummer 3-01, FIVAS, http://www.fivas.org/5_VANNPROSJEKTER/Chile/chile.at.any.cost.shtml

¹⁵ FNs spesialrapportør for urfolks menneskerettighetssituasjon og grunnleggende frihet, Rodolfo Stavenhagen, ber i rapporten fra sitt oppdrag i Chile i 2003, om en umiddelbar implementering av de konkrete anbefalingene og prioriteringene i diverse FN-erklæringer, særlig ILO-konvensjon 169.

¹⁶ Comisión Verdad Histórica y Nuevo Trato de los Pueblos Indígenas de Chile (2003), *Reporte final* (Sluttrapport fra kommisjonen "Sann historie og ny behandling av urbefolkningene i Chile").

Chemamüll, Mapuche totem

kerettighetserklæringen, konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Artikkel 7 i ILO-konvensjonen 169, som omhandler retten til å bli rådspurt og delta i beslutninger som angår egen utvikling, er som vi senere skal belyse essensiell med hensyn til den oppståtte konflikten som omtales i denne rapporten. I en av artikkelens avsnitt heter det: "Vedkommende folk skal ha rett til å vedta sine egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår deres liv, tro, institusjoner, åndelige velvære og de landområder de lever i eller bruker (...) I tillegg skal de delta i utforming, gjennomføring og evaluering av nasjonale og regionale utviklingsplaner."¹⁷ Artikkel 13, som omhandler landrettigheter, setter dette inn i en helhet. Det skal "vises respekt for den særlige betydning for vedkommende folks kultur og åndelige verdier av de landområder og/eller territorier der de lever".¹⁸ Videre heter det at "begrepet "landområder" skal omfatte begrepet "territorier", som dekker totalmiljøet i de områdene vedkommende folk lever".¹⁹

Konvensjonen utgjør blant annet en integrert del av de avtaler som den norske stat har inngått når det gjelder samarbeid der urbefolkninger er involvert, og bør således også være bindende for de norske selskaper som opererer i urfolks territorielle områder.

3.2.2 FNs kritikk av den chilenske stat med hensyn til urfolk

I 2007 offentliggjorde Menneskerettighetskomisjonen og FNs komité for barns rettigheter sin bekymring for den generelle situasjonen til Mapuche-folket i Chile og krenkelsen av deres kollektive rettigheter som de har krav på ut fra de generelle menneskerettighetene og de "statlige forpliktelser". Disse FN-organene har kommet med flere anbefalinger til den chilenske stat, blant annet at:

1. Urbefolkningens rettigheter anerkjennes i den chilenske grunnloven.
2. Obligatorisk konsultasjon før prosjekter som påvirker urfolkene i Chiles landområder blir vedtatt.
3. Endringer av den chilenske lovgivningen for å bevare urfolkernes nedarvede eller tradisjonelle landområder.

Komiteene begrunner sin argumentasjon med at "Urbefolkningenes rettigheter er menneskerettigheter, og i kraft av dette eldre enn statene. Respekten for, beskyttelsen av og garantien for disse er obligatorisk."²⁰

3.2.3 World Commission on Dams

World Commission on Dams (WCD) ble nedsatt som en uavhengig kommisjon av Verdensbanken og World Conservation Union (IUCN) i 1998. Sluttrapporten²¹ fra kommisjonen avsluttet to års forskning og konsultasjon, noe som gjør WCD til den mest omfattende globale og uavhengige evalueringen av konkrete utviklingsprosjekter noensinne.

Rapporten evaluerer utviklingseffekten av store dammer og foreslår et nytt progressivt beslutningsrammeverk for prosjekter i vann- og energisektoren. Kommisjonen konkluderte med at store dammer har gitt et viktig og betydelig bidrag til menneskers utvikling, men altfor ofte til en uakseptabel og unødvendig høy pris, spesielt for berørte lokalsamfunn og for miljøet.

Rapporten fra WCD anerkjenner viktigheten av særtiltak ("distinct measures") for å beskytte rettighetene til urbefolkningsgrupper. Disse inkluderer urbefolkningsgrupper "informerte samtykke gitt på forhånd på et fritt grunnlag" til utvikling som berører dem ("free, prior and informed consent"). Ifølge WCD må deltagelsen av urbefolkningsgrupper være en integrert del av beslutningsprosessen og konseptet "free, prior and informed consent" bør veilede beslutningsprosesser for dammer og deres alternativer.²²

3.2.4 Global Compact

Global Compact består av 10 etiske grunnprinsipper som selskaper bør følge i sine globale operasjoner, herunder menneskerettigheter, arbeid, miljø og kamp

mot korrupsjon. Dette initiativet for selskapers samfunnsansvar ble lansert av tidligere generalsekretær i FN Kofi Annan før møtet i Verdens økonomiske forum i Davos den 31. januar 1999. Noen sentrale punkter i pakten er:

1. Respekt for og styrking av menneskerettighetene.
2. Selskapenes forpliktelse til ikke å krenke menneskerettighetene.
3. Et forebyggende fokus på miljøet.
4. Ansvar for miljøet.
5. Bruk av teknologi som er skånsom for miljøet.

SN Power i Chile underskrev pakten i 2004, og disse prinsippene er en integrert del av deres sosiale profil. Disse normene er bindende og i tilfellet Coñaripe vil vi senere referere til disse siden det er retningslinjer som er akseptert av partene.

3.3. Nyliberal økonomisk politikk og vannkraft i Chile

Utviklingen av en nyliberal økonomisk modell, som ble innført av militærregimer i de fleste latinamerikanske land inkludert Chile fra midten av 70-tallet til slutten av 80-tallet, har ført til en kraftig ekspansjon av store multinasjonale selskaper og en sterk tendens til privatisering av store deler av naturressursene. Mye av denne politikken ble introdusert og stimulert av Verdensbanken, Den mellomamerikanske banken for økonomisk integrasjon (BCIE), *La Corporación andina de Fomento* (CAF) og de ulike traktater for frihan-

¹⁷ C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989. ILOLEX:English display: <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169>

¹⁸ Ibid, art 13. nr1

¹⁹ Ibid., art.13.nr 2

²⁰ United Nations. Human Rights Committee, 89th session, 18 may 2007. Concluding observations of the Human Rights Committee <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/AdvanceDocs/CCPR.C.CHL.CO.5.pdf?Opendocument>

²¹ Dams and Development – A New Framework for Decision-Making, World Commission on Dams, November 2000

²² Ibid, s. 219

del, som *Plan Puebla Panamá* og Initiativet for integrasjon av regional infrastruktur i Sør-Amerika (IIRSA) underskrevet av en rekke regjeringer på kontinentet.²³

Privatisering av vann, elektrisk energi, gass og olje samt fjerningen av tollbarrierer har stimulert etableringen av mange utenlandske bedrifter innen gruvevirksomhet og papir, tekstil og bildeler. Dette medfører også en stor etterspørsel etter energi i en rekke latinamerikanske land sammen med svak miljømessig kontroll og svært lave priser på råvarer og arbeidskraft.

Nå i begynnelsen av vårt århundre finnes det 979 store damanlegg i Sør-Amerika hvorav 605 er i Brasil. Vannkraft står for mer enn 50 prosent av den elektriske kraftproduksjonen i 10 land i regionen. 93 prosent av kraftproduksjonen Brasil kommer fra damanlegg, 73 prosent i Venezuela, 68 prosent i Ecuador, 74 prosent i Peru, 100 prosent i Paraguay, 57 prosent i Chile og 68 prosent i Colombia.²⁴ Med oljekrisen og klimaproblematikken oppstår nye betingelser for en fortsatt satsing på vannkraftsektoren. Den økonomiske modellen som har vært ført i Chile siden midten av 1970-tallet har ført til et stort kraftbehov som de siste årene har blitt kritisk pga den internasjonale energikrisen og avhengighet av naturgass fra Argentina.

Multinasjonale selskaper som Endesa, Colbún, AES Gener, SN Power og Pacific Hydro har i tillegg til gruveprosjekter avtaler om å investere 9 milliarder dollar i chilensk kraftproduksjon. Størstedelen av investeringene gjelder vannkraftverk sør i Chile. De nevnte selskapene har et titalls prosjekter på tapetet som vil, hvis de blir realisert, kunne gi 12 000 nye MW til strømmnettene Interconectado

del Norte Grande (SING) og Sistema Interconectado Central (SIC), noe som nesten vil doble deres kapasitet som i dag er på 12 400 MW. Det største prosjektet er i hendene på HidroAysén, et selskap som sammen med Endesa og Colbún har planer om fem vannkraftverk i region XI, med en investering på 2,5 milliarder dollar. Det australske selskapet Pacific Hydro og det norske SN Power planlegger å investere 1 milliard dollar hver. Det er også verdt å nevne at Chiles nasjonale energikommisjon arbeider med en masterplan for vurdering av 80 nye prosjekter hvor flere vil foregå på Mapuche-indianernes territorier, og hvor flere av dem ennå ikke har sett dagens lys.²⁵

Chile er derfor et interessant nytt marked for utvikling av vannkraft og et naturlig investeringsmarked for SN Power. SN Power har tidligere deltatt sammen med det australske selskapet Hydro Pacific i et vannkraftprosjekt i VI region Tinguiririca.

Santiago, Chile.
Modernitet og behov
for energi.

²³ Castro, G. (2006) *América latina se niega a ser presa de represas, empresas*, International Relations Center (IRC).

²⁴ World Commission on Dams (1997). Historisk arkiv over damanlegg og undersøkelser. <http://www.dams.org>

²⁵ Jorge Calbucura (2007) *Til politiske og økonomiske organer i Norge, Europa*.

4 SN Power i Chile: Kraftverk på Mapuche-indianernes territorium

I dette avsnittet vil vi se nærmere på de berørte Mapuche-samfunnene, konflikten utvikling, nåtidig situasjon samt hovedargumentene som Mapuche-samfunnene trekker frem som beveggrunn for deres motstand.

4.1 Mapuche-samfunnene i Coñaripe

Panguipulli-territoriet har en utstrekning på 3292,1 km² og en befolkning på ca. 33 000 innbyggere. 68,2 prosent av disse bor i rurale strøk og flesteparten (ca. 80 prosent) er Mapucher av opprinnelse. De ulike Mapuchesamfunnene som eksisterer her disponerer svært små landområder, omtrent 3 til 4 hektar per familie. De fleste overlever ved å drive et enkelt jordbruk, samle pinjefrø fra Araucaria-treet i fjellområdene, noe turisme i sommersesongen, og salg av noen jordbruksprodukter, særlig i turistsesongen.

Inntektsnivået til størstedelen av befolkningen er svært lavt og når ikke opp til den definerte minstelønn som er 135 000 pesos per måned (263 US\$). De fleste av dem som arbeider som sesongarbeidere "tjener ikke mer enn 90 000 pesos per måned (175 US\$), og de får verken betalt pensjons- eller helseforsikring", i følge hva personer i Coñaripe forteller.

Coñaripe er et av de fattigste områdene i Panguipulli kommune, og mye av Mapuchenes tradisjonelle jord er nå på private hender, ikke Mapuchenes. Utdanningsnivået til Mapuche-befolkningene er lav, og de fleste ungdommene avbryter utdanning på grunn av marginaliseringen og fattigdommen familiene deres lider under.

Samfunnene i Coñaripe har møtt diverse representanter for SN Power ved tre anledninger:

- 23. august 2006 i Coñaripe, sammen med ansvarlig for vannrettighetene til bruk for vannkraftproduksjon, Esteban Illanes
- 14. januar 2007 hadde stedlig ansvarlig for vannkraftproduksjonen, Ramon Abarca, møte med Newen Mapu-komiteen.
- 28. januar 2007. Møte mellom Ramón Abarca, skogingeniør Roberto Leiva og sosialarbeider Angélica France fra konsulentbyrået Arcadis Geotécnica, ansvarlig for rapportering av miljømessige og sosiale konsekvenser, og befolkningen for å informere om prosjektet.

Informasjonen som Newen Mapu-komiteen og samfunnene har fått, er den som har blitt gitt på disse møtene samt noe informasjon som et av medlemmene i Newen Mapu, Carmen Pirquiente, har fått gjennom Internet og via forespørsler per telefon.

Det samfunnene er spesielt opptatt av er byggingen av kraftverket Pellaifa som de vil bli direkte berørt av.²⁶ Dette kraftverket vil ha betydning for ca. 12 Mapuche-samfunn, blant annet Piren Mapu, Rayen Mapu, José Calfuluan, Llancahue, Carlos Antimilla, Juan Antiqueo, Roble og samfunn i området Trafun (Vicente Reinahuel, lille Trafun og andre). Ut i fra beregninger gjort av Newen Mapu-komiteen vil byggingen av kraftverket Pellaifa berøre ca. 6 500 personer i området.

Samfunnenes motstand mot vannkraftprosjektene bygger i stor grad på den informasjonen man har mottatt koblet

²⁶ Se erklæringen til samfunnene (vedlegg s. 26)

sammen med tidligere erfaringer som samfunnene har med selskapers investeringer på Mapuche-territorier, samt en definert holdning hva gjelder deres rettigheter som urbefolkning.

De Mapuche-samfunnene i Coñaripe som har bestemt seg for å gå imot de damanlegg som SN Power ønsker å bygge på deres territorium er følgende:

- José Calfulhuan
- Juan Antiquero (Linoico)
- El Roble
- Pewen Mapu (øverste sektor)
- Carlos Antimilla.

Medlemmer av Newen Mapu-komiteen, fra Mapuche-samfunnene i Coñaripe.

4.2 Prosjektutviklingen så langt – grunnlag for konflikt

I henhold til den chilenske lovgivning må man i Chile følge en rekke retningslinjer og framgangsmåter for å kunne gjennomføre investeringer i vannkraftprosjekter. Vannrettigheter i Chile er regulert av diverse lover. En av dem er retten til ubenyttet vann (*Derechos no Consuntivos*), som tilsvarende retten til å utnytte rennende vann, som er tilfellet med vannkraftproduksjon. Det første SN Power i Chile gjorde når det ble besluttet å investere i vannkraftutbygging i omtalte område var således å kjøpe denne “retten til ubenyttet vann”.

Kjøpet av disse rettighetene foregikk ved å handle med en tredjeperson, det vil si med den personen som tidligere hadde disse rettighetene. Dette er et komplekst system på nasjonalt nivå i Chile hvor sakens kjerne er at det overhodet ikke finnes noen spesifikk lovgivning som sørger for å ivareta urbefolkningens “rett til konsultasjon og deltakelse i beslutningene” i henhold til ILO-konvensjonen 169.

Allerede i denne tidlige fasen av prosessen oppstår den første konflikten mellom SN Power, som har kjøpt rettighetene til vannet i området, og Mapuche-indianerne, som hevder at dette vannet tilhører deres “tradisjonelle territorium” og at kjøpet krenker deres kollektive rettigheter. Dette punktet er grunnleggende i diskusjonen med Mapuche-samfunnene, og det viktigste hinderet for at en dialog mellom selskapet og de berørte samfunnene overhodet blir opplevd som legitim fra deres side. Denne siden av konflikten har også blitt klart framhevet offentlig av norske organisasjoner som Norsk Folkehjelp og LO som har insistert på viktigheten av at SN Power gir avkall på de kjøpte vannrettighetene og respekterer ILO-konvensjonen 169.²⁷

²⁷ Norsk folkehjelp: Brev til utenriksministeren om Chile 14.5.2007 og LO Norge, Brev til Norfund om SN Power i Chile og urfolks rettigheter. 25.5.2007

« ...prosessen har skapt en “de facto”-situasjon når det gjelder realiseringen av damanleggene. »

Trayenko. Fossen har spesielle religiøse betydninger for Mapuche-folket.

I begynnelsen av 2006 ga allikevel *Superintendencia de Electricidad y combustibles* (tilsynsmyndighet for elektrisitet og energi) midlertidig konsesjon til vannkraftprosjektene “Pellaifa” og “Liquiñe” i Panguipulli kommune og også prosjektet “Maqueo” i Ranco kommune. Ved å få midlertidig konsesjon kan SN Power begynne med undersøkelser av miljømessige og sosiale virkninger, samt planlegging og bygg prosjektering. For å gjøre dette har man inngått avtaler med diverse eksterne konsulentfirmaer. Når det gjelder miljømessige og sosiale virkninger brukes firmaet Arcadis Geotécnica, og ved de ingeniørmessige aspektene er det firmaet Montgomery Wattson. I denne nye fasen av prosjektet oppstår det således en rekke nye interessekonflikter mellom Mapuche-samfunnene og SN Power.

SN Power har gjennomført en rekke besøk i området, informert diverse regionale og kommunale instanser om sine prosjekter, og holdt møter med lokale myndigheter og befolkningen. Mesteparten av den informasjonen Mapuche-samfunnene forholder seg til stammer fra disse møtene. Samfunnene i området Coñaripe uttrykker på

generelt grunnlag motstand mot vannkraftprosjektene på deres område, ettersom de føler at deres interesser ikke har blitt tatt hensyn til og at prosessen har skapt en “de facto”-situasjon når det gjelder realiseringen av damanleggene. En av hovedkonfliktene gjelder således at samfunnene uttrykker at de finner det kritikkverdig at de ikke har blitt spurt om de ønsker disse damanleggene eller ikke, men at man nå inviterer dem inn til en dialog i en prosess og beslutning som de ikke har hatt innflytelse på eller vært delaktige i.

Samfunnene gir også uttrykk for motvilje mot å delta i en undersøkelse av sosiale konsekvenser, ettersom de frykter at hvis de deltar i dette vil de legge til rette for de nødvendige forutsetninger for at bedriften kan sette i verk sine planer og realisere prosjektet. Videre gir samfunnene også uttrykk for uenighet når det gjelder SN Powers bruk av lokale instanser som ikke er representative for Mapuchene, men som tar seg denne retten. De kritiserer det forholdet som SN Power har etablert til disse instansene, og oppfatter det som et forsøk på uthaling og på å splitte og undergrave autoriteten til Mapuche-samfunnene og deres egne ledere.

SN Power har for sin del gitt uttrykk for at de vil respektere samfunnene og føre en dialog med dem, og for at den type prosjekt de vil gjennomføre har en høy sosial og miljømessig profil. De hevder videre at det dreier seg om et høyteknologisk vannkraftverk som ikke har samme effekt som damanleggene.

Prosessen befinner seg nå i denne fasen, hvor det både eksisterer en interessekonflikt og et ulikt syn på utvikling. Dette har sammenheng med en dypere konflikt som står i et direkte forhold til den politiske marginaliseringen av Mapuche-samfunnene og mangelen på anerkjennelse av deres kollektive rettigheter som påpekt i avsnitt 3.1. Samfunnene stiller seg således også uforstående til den rollen som den norske stat, som eier av SN Power, spiller når det ikke gis klare direktiver til virksomheten med hensyn til urfolks rettigheter jfr. ILO-konvensjon 169 som påpekt i avsnitt 3.2.

« Slik samfunnene ser det er dette kjøpet en klar krenkelse av Mapuchenes rett til sitt territorium... »

4.3 Posisjonen til Mapuche-samfunnene

Nedenfor redegjøres for hovedpunktene i Mapuche-samfunnenes kritikk og motstand:

- a) **Gjennom vannkraftselskapet Trayenco kjøpte SN Power seg vannrettigheter uten å ta i betraktning at det dreide seg om et territorium som urbefolkningen har hevd på.**

Vannkraftprosjektene i Mapuchenes landområder omfatter tilegnelsen av retten til vann som påpekt i forrige avsnitt, og i denne prosessen har urbefolkningen verken blitt rådspurt eller fått ta del i beslutningen. Slik samfunnene ser det er dette kjøpet en klar krenkelse av Mapuchenes rett til sitt territorium, noe som har ført til mistillit fra samfunnenes side overfor selskapet.

Samfunnene føler at problemet med territoriale rettigheter er en konflikt de har med staten, men at SN Power valgte side i denne konflikten fra det øyeblikk de begynte å kun ta hensyn til den chilenske staten sitt regelverk. Dette regelverket viser en grunnleggende mangel på kjennskap til urbefolkningen og dens rettigheter, og gjør at enhver investering i Mapuchenes territorium ikke følger en framgangsmåte med reell deltakelse og konsultasjon på alle nivåer. Dette oppleves som en invasjon og krenkelse av deres menneskerettigheter og kollektive rettigheter.

Samfunnene ønsker at bedriften gir dem deres vannrettigheter tilbake, at myndighetene gjennomfører reformer som sikrer Mapuche-folkets rettigheter på deres territo-

rium og at det etableres klare nivåer for deltakelse og konsultasjon i planene for utvikling og investering som berører deres områder og kultur.

- b) **Det er en mangel på informasjon om arbeidet med infrastruktur som det vil bli nødvendig å gjennomføre.**

Samfunnenes hovedbekymring bunner også for en stor del i de arbeider som skal utføres på deres begrensede landområder, med risiko for ekspropriering av land og med lavere priser enn de som eksisterer på markedet med de konsekvenser dette vil få for deres liv.

Samfunnene nevner spesielt utvidelsen av stiene deres og etablering av høyspenningsmaster for å få elektrisitet, utgravninger og sprengninger i åsryggene og slagg fra steinbrudd. Samfunnene er interessert i at prosjektene tar alt dette i betraktning ettersom det territoriet som samfunnene er i besittelse av er svært lite, og siden en reduksjon av dette vil føre til drastiske konsekvenser for familiene som stort sett som tidligere påpekt lever marginaliserte og i svært fattige kår.

I den informasjonen som de ansatte i SN Power har gitt kom det fram at samfunnene ikke trengte å bekymre seg for situasjonen siden Chiles urbefolkningslov²⁸ sikret erstatning, og at de slik kunne skaffe seg andre landområder. Samfunnene er imot denne framgangsmåten siden den ikke tar hensyn til fundamentale aspekter ved deres liv og kultur. Territoriet er ikke bare et fysisk rom men utgjør en helhet, som er essensiell for familielivet og fellesskapet og som ikke uten videre kan "flyttes" eller erstattes.

Et annet kritikkverdige aspekt er at størstedelen av disse inngrepene ikke utgjør noe direkte gode for dem. De reelle

Kimche, en høyt respektert person som har stor kunnskap om Mapuchenes tradisjoner og spiritualitet.

Pellaifa-innsjøen i Coñaripe. Mapuchesamfunnene i området har stor respekt for denne innsjøen.

fordelene er marginale når mesteparten av vannkraftressursene blir ført ut av området og det ikke finnes politiske mekanismer som gjør at noen av ressursene og godene som kraftproduksjonen medfører blir igjen i området på permanent basis.

- c) **Mapuche-samfunnene er bekymret for endringer av den naturlige vannføringen i elver og innsjøer som er hellige og for oversvømmelse av områder av stor kulturell og religiøs betydning.**

Dette er en bekymring som er dypt forbundet med det syn Mapuchene har på sine territorier og sin kosmologiske visjon. Coñaripe er et område med stor kulturell betydning for Mapuche-folket. I disse territoriene eksisterer det en sterk åndelig tradisjon knyttet til dyrkingen av steder med kulturell og religiøs betydning. Ut fra det Kimche papay Millafile (viskone) fra Coñaripe fortalte på stedet er dette et terreng under sterk innflytelse av Ngenpin²⁹ Paillalafken, kjent som en viktig åndelig autoritet for Mapuchene i området. Ngenpinen lot opphøye fire store landområder i Nguillatun³⁰ (Nguillatuwe) der man feirer Mapuchenes religiøse seremonier og dyrker forfedrene og jordas krefter. Disse stedene i Nguillatuwe er forbundet med viktige naturkrefter i området. Sjøen Pellaifa spiller f. eks. en viktig betydning i visjonen til Ngenpinene og vannet der er hellig.

Åsryggene i området har en stor kulturell og religiøs betydning, og Mapuchene legger et rikt innhold inn i hele dette terrenget. Det finnes blant annet en åsrygg kalt Treng treng³¹ som representerer de vennligsinnede kreft-

ene som beskytter Mapuchene. Det er av denne grunn åsryggen er hellig, og ethvert inngrep i den anses som et kraftig overgrep og en krenkelse av Mapuchenes religiøse tro. En endring av vannføringen i elver og bielver representerer en trussel og en bekymring siden det vil "forandre den styrken de innehar", noe som også er et viktig element i Mapuchenes religiøsitet. Som en Mapuche-kvinne sa det: "Vann som har en bestemt ånd vil bli blandet med annet vann uten at vi vet hvilke konsekvenser det vil ha for oss". Her kan det være på sin plass å gi et eksempel fra stedet som illustrerer terrengets kulturelle betydning ut fra Mapuchenes perspektiv.

Langs bredden til Llancahue-elven ligger landområdet til familien Millafile. Her finnes også et gammelt Mapuche-gravsted, et nyere gravsted og en Nguillatun-leir. På dette stedet finnes en rekke elementer av stor viktighet for Mapuchenes religiøsitet. På det gamle gravstedet ligger restene av viktige forfedre, og Nguillatuns leir er hellig og av stor symbolsk betydning.

Hvis vannføringen i Llancahue-elven endrer seg er det en åpenbar fare for at store deler av det gamle gravstedet blir oversvømt, siden det ligger så nær elven. Den personen som bor der er en person som har brukt deler av sitt liv på å dyrke Mapuchenes åndelighet, og som kjenner sentrale aspekter ved forholdet mellom naturkreftene (åndene) og mennesket. Hun henter vann i en av buktene som elven har dannet i terrenget. Dette er en handling av stor åndelig betydning for henne, ettersom det på stedet eksisterer en kraft i vannet som er kjent som Zumpall³². Hver gang denne personen

²⁸ Loven om urbefolkninger (Ley Indígena) nr. 19253. Prolongert 28. september 1993.

²⁹ Ngenpin er en religiøs og åndelig leder for Mapuche-folket som har ansvar for å lede seremonier.

³⁰ Nguillatun er den viktigste religiøse seremonien til Mapuche-folket, der all balanse blir gjenopprettet: den sosiale, naturlige, åndelige orden osv.

³¹ Treng treng er et begrep som betegner en beskyttende energi, og i Mapuchenes skapelsesmyte var det denne kraften som hevet åsryggene og reddet Mapuchene fra en stor oversvømmelse.

³² Zumpall er en kvinnelig vannånd som kan framstå i ulike former for forskjellige personer.

Llancahue-elven i Coñaripe (over), en av elvene som blir berørt av SN Powers vannkraftprosjekt. Et gammelt Mapuche gravsted (til venstre) hvor det ligger restene av viktige forfedre.

henter vann ber hun de beskyttende åndene om tillatelse. Det denne personen bekymrer seg for er hva som vil skje med dette lille stedet hvis vannet stiger i elven. Den store bekymringen er om hun vil miste kontakten med kreftene som bor der. For denne personen kan en oversvømmelse av området og tilegnelse av et annet territorium ikke erstatte den kulturelle og åndelige verdi som stedet hennes har.

Dette eksempelet illustrerer komplekse kulturelle aspekter som bare kan få nok vekt hvis tilstrekkelig respekt for kulturforskjellene og urbefolkningens rettigheter legges til grunn for prosessene.

- d) **Dialog med Mapuche-samfunnene må baseres på anerkjennelse av deres territoriale, kulturelle, sosiale og økonomiske rettigheter med grunnlag i internasjonale avtaler (ILO-konvensjon 169).**

Samfunnene gir uttrykk for en stor grad av bekymring på dette punktet siden de har sett at det allerede har vært

« For samfunnene er det avgjørende at prosessen foregår med basis i en anerkjennelse av og respekt for deres rettigheter. »

flere hindringer i prosessen, selv om den akkurat har startet. Slik de ser det eksisterer det ikke noen reell rådspørsmål, og de føler seg usikre overfor kompleksiteten i en prosess der de verken får hjelp eller råd fra en kvalifisert utenforstående instans.

For samfunnene er det avgjørende at prosessen foregår med basis i en anerkjennelse av og respekt for deres rettigheter. Det viktigste hinderet for en optimal dialog og rådspørsmål er mangelen på respekt som den chilenske staten har for Mapuchenes rettigheter. Dette viser seg i en rekke framgangsmåter som krenker deres rettigheter (se avsnitt 3.1) og regelverk og synspunkter som går imot samfunnenes interesser. Dette er for eksempel tilfellet med den midlertidige konsesjonen som ble gitt av *Superintendencia de Electricidad y combustibles* (Tilsynsmyndighet for elektrisitet og energi) uten at man var gått gjennom en reguleringsprosess der Mapuchenes rett til deres områder ble tatt i betraktning.

SN Power har ført prosessen ut fra et regelverk der samfunnene både holdes utenfor beslutningene, og opplever mangel på adekvat informasjon og rådspørsmål. Et annet hinder består i mangelen på kjennskap til urfolkskultur og mangel på kompetanse innen selskapet på dette området. Samfunnene hevder at det er stor forskjell på hva selskapet sier og det de faktisk gjør i sin tilnærming til samfunnene.

- e) **Dialogen må føres med representative organer og ta i betraktning partenes særegne karakter.**

I området Coñaripe finnes det diverse aktører som har ulike interesser og i mange tilfeller er det konflikter rundt hvem som skal representere disse interessene. Samfunnene i Coñaripe uttrykker bekymring for at de ikke får den samme informasjon som de andre aktørene har fått i møter med SN Power. Newen Mapu-komiteen

Medlem av Newen Mapu-komiteen på en informasjonsmøte med Mapuchesamfunnene, mai 2007.

fortalte på møtet at de visste at det hadde vært holdt møter med andre lokale instanser. De hadde bedt om informasjon om disse møtene uten å få svar. Særlig bekymret er de for den dialogen SN Power har hatt med en lokal instans som heter CODELO. CODELO er navnet på noen chilenske råd for lokal utvikling der ulike sivile organisasjoner deltar. Rådene har som oppgave å komme med forslag til og delta i planleggingen av utviklingen i sitt område. Mapucher deltar riktignok i dette rådet, men disse representerer ikke de aktuelle samfunnene og gir følgelig ikke uttrykk for deres interesser og beslutninger. Samfunnene mener at CODELO i Coñaripe således har overskredet sin funksjon i dialogen med SN Power, og at de ikke er representative for Mapuche-samfunnene syn som sådan. Samfunnenes ledere gir uttrykk for bekymring siden de vet at de som deltar i CODELO har interesser i en rekke sosiale byggeprosjekter i Coñaripe. De mener det er farlig at disse prosjektene blir realisert uten deltakelse fra samfunnene og i noen tilfeller på tvers av deres varige kollektive rettigheter. Samfunnene i Coñaripe mener at de sosiale byggeprosjektene som trengs i området er en offentlig oppgave, og at det er staten som bør sørge for å dekke denne type behov, som helsestasjoner, skoler osv.

Samfunnene mener at de selskapene som har økonomiske interesser i området bør anstrenge seg spesielt for å gi informasjon til alle involverte parter, og særlig ta hensyn til Mapuchene som utgjør flertallet av befolkningen der. Det er i tillegg de som opplever de største økonomiske og sosiale ulempene og er mest sårbare når de blir holdt utenfor prosessene, i tillegg til å kun bli tilgodesett med “kompensatoriske” tiltak som ikke svarer til deres virkelige behov.

f) **Det er en mangel på respekt for Mapuche-samfunnenes eget syn på fremtidig utvikling ut fra deres urbefolkningsperspektiv.**

Et interessant element i de uttalelsene som folk har kommet med på møtene er deres syn på samfunnenes utvikling. De har et annet kulturelt utgangspunkt og peker på andre verdier. Samfunnene i Coñaripe, på lik linje med store deler av Mapuche-folket, anser at de utviklingsperspektiver som blir presentert av staten og de multinasjonale selskapene er kortsiktige, og at de spesielt tilgodeser den økonomiske veksten til en elite. Disse prosjektene har allerede forårsaket store problemer for økosystemene i Mapuche-området. Store deler av naturressursene er i hendene på økonomiske grupper som er medansvarlige for at et system med sosial ulikhet opprettholdes.

På møtene uttrykte mange at samfunnenes forslag til utvikling er nært knyttet til det forholdet som Mapuchene har til naturen. Det er viktig for dem å overlevere territorier som er i balanse til framtidige generasjoner og bevare naturressurser som gir dem sjansen til å overleve. Mapuche-samfunnene tenker bl.a. på å utvikle naturbasert turisme og føler at en vannkraftutbygning vil ødelegge for en slik satsing.

Folk ga uttrykk for at de skulle ønske at de statene som har selskaper som investerer i deres territorier ville føre en dialog rundt hva slags utvikling og hva slags samarbeid det er mulig å ha med urbefolkningen. Den generelle oppfatningen er at selskapene bringer med seg sitt eget syn på utvikling, og at de ønsker å etablere en dialog innenfor en ramme som de har definert på forhånd. Dette står således i motsetning til den samfunnsansvarlige profilen som de selv hevder å ha og forholdet er fortsatt “koloniasatorisk”.

Samfunnenes syn på utvikling kan man forklare via noen grunnleggende prinsipper i Mapuchenes tenkning. Mapuchene ser det slik at det må eksistere en sterk likevekt mellom naturen og menneskenes behov. Dette har sammenheng med den kunnskap Mapuchene har om det som vi i det moderne samfunn kaller biologisk mangfold. I Mapuchenes tankegang finnes begrepet *Ikrofil Mogen*³³, et begrep som ikke bare omfatter de naturlige sidene ved forholdet mellom alt levende, men også inneholder kulturelle og åndelige aspekter. Mapuchenes syn på utvikling fokuserer ikke på økonomisk vekst og lønnsomhet, men bygger på en oppfatning av likevekt og på økonomisk, kulturell og sosial samhandling og gjensidighet.

g) **Mangel på åpenhet rundt prosessen og klar kommunikasjon.**

På grunn av fattigdom og mangel på økonomiske ressurser har ikke samfunnene mulighet til å motta informasjon gjennom moderne kommunikasjonskanaler. Deler av befolkningen over 50 år behersker kun lesing og skriver på et svært lavt nivå, og språket de bruker er *mapudungun*, deres indianske morsmål. Folk i samfunnene uttrykte således stor misnøye med hvordan de var blitt informert av selskapet. Samfunnene fikk vite om prosjektene via tredjeperson,

« Slike hendelser er svært alvorlige fordi de fører til økt mistillit og bryter med normer som er svært viktige for Mapuche-lederne. »

og det var på eget initiativ de klarte å skaffe seg den første informasjon om prosjektene. Et stort møte som mange mennesker fra fjerntliggende steder i området møtte opp til, ble avlyst av personalet til SN Power i siste øyeblikk. Folk fra samfunnet fikk følelsen av at de forklaringene som ble gitt ikke var sanne siden de fikk vite av andre at det samme personalet fra SN Power deltok på et annet møte med andre samfunn. Slike hendelser er svært alvorlige fordi de fører til økt mistillit og bryter med normer som er svært viktige for Mapuche-lederne. Det har sammenheng med hvor stor betydning det har å “gi sitt ord på noe” i en kultur med en sterk muntlig tradisjon. De tolker slike handlinger som en mangel på åpenhet.

Samfunnenes måte å holde seg informert på er ganske enkelt å ha møter der det er mulig for deltakerne å utveksle syn på forskjellige forhold som angår dem der de tildeler spesielle personer ansvaret for å spre informasjonen i sine samfunn. Lederne møtes også for å diskutere samfunnenes situasjon og fatte avgjørelser som det er konsensus om i deres respektive samfunn. Dette er en prosess som tar tid

pga samfunnenes situasjon, avstandene og den livsrytmen som disse menneskene følger. De har ikke noen tekniske hjelpemidler som kan tillate en rask kommunikasjon, verken dem imellom eller til eksterne instanser.

h) **Mapuche-samfunnene opplever en mangel på handlingsrom og vil gjennomføre uavhengige faglige undersøkelser av de miljømessige og sosiale konsekvenser, basert på urbefolkningenes rettigheter og rådgivning.**

Samfunnene har et ønske om å gjennomføre alternative undersøkelser og å skaffe kvalifiserte konsulenter for å få til en prosess med større likevekt mellom partene. Men de uttrykker bekymring for at alle de økonomiske ressurser og politiske kontakter som selskapet har gir selskapet mye større handlingsrom og makt enn det de har mulighet for å tilegne seg. Selv har de knapt økonomi til å skaffe egne representanter og gjennomføre egne undersøkelser som kan gjøre rede for og systematisere samfunnenes situasjon og deres rettigheter.

Medlem av Newen Mapu-komiteen i møte med forfatter, mai 2007.

³³ Ikrofil Mogen er et komplekst begrep og dets ordrette oversettelse er: “det som inneholder livet i sin helhet og i sine enkeltheter”.

I det følgende avsnitt redegjøres for de konklusjoner som er trukket på bakgrunn av de gjennomførte undersøkelser.

5.1 Utilstrekkelig og fragmentert informasjon til de berørte parter

Mapuche-indianerne fremhever at et av de mest kritikkverdige forholdene vedrørende vannkraftprosjektet er at de opplever at informasjonsprosessen har vært svært mangelfull, og at man i informasjonsformidlingen ikke har tatt hensyn til deres kulturelle, sosiale og økonomiske særegenheter.

Den informasjonen som samfunnene har kommet fra de tre møtene som har blitt holdt mellom partene og er generell og oppleves som utilstrekkelig for den berørte part. Den skriftlige informasjonen som finnes om vannkraftprosjektene i Panguipulli er begrenset og fragmentert og gir ikke noe helhetlig bilde av prosjektet. En stor del av den informasjonen som samfunnene og Newen Mapu-komiteen har fått er ikke dokumentert skriftlig, og det finnes heller ikke protokoller fra informasjonsmøtene som har blitt holdt. I tillegg er den offentlige informasjonen om prosjektet fra SN Powers side liten, og begrenser seg til en kort pressemelding på deres hjemmeside. De nasjonale og lokale chilenske myndigheter som er tredjepart i denne prosessen informerer overhodet ikke, og har heller ingen direktiver som sikrer en slik informasjonsformidling.

Dette har ført til et stort informasjonsvakuum og er en faktor som kan føre til stor grad av forvirring og desinformasjon, siden det også opererer andre kraftselskaper

i området. Hovedkontoret til SN Power i Chile har sagt at de har tenkt til å opprette et informasjonskontor i området for å bøte på dette problemet. Det er viktig å ta i betraktning de ekstremt fattige forholdene i mange av samfunnene. Mapuche-samfunnene er atskilte enheter, og på grunn av deres marginalisering og fattigdom ligger ikke forholdene til rette for å nå dem med hjelp og råd via ulike moderne kommunikasjonskanaler. De mener også at viktige kulturelle aspekter som språk og en overveiende muntlig kultur også må tas med i betraktning. Dette er en faktor som gjør dem sårbare, og som påvirker deres evne til å skaffe seg mer informasjon og sikre kvaliteten på informasjonsformidlingen.

Samtidig påvirker den lange historiske konflikten mellom Mapuche-indianerne som urfolk på den ene side og den chilenske stat på den andre siden, som påpekt i avsnitt 3.1, den måten Mapuche-indianerne tolker ”informasjonsvakuumet” på. På bakgrunn av tidligere erfaringer med multinasjonale selskaper og den chilenske stats opptreden på urfolksterritoriene i Chile er de meget skeptiske til ethvert nytt tiltak eller prosjekt. Samfunnene føler derfor at den eksisterende ”underinformeringen” om prosjektet og planene i seg selv er en forhalingstaktikk og strategi fra SN Powers side. De føler ikke at personalet hos SN Power som har besøkt dem egentlig ønsker å gi dem innsyn. Dette er komplekse, historiske og kulturelle forhold som SN Power som minimum burde hatt grundig kjennskap til og tilpasset informasjonen og formidlingen i henhold til dette. Vi kjenner ikke selskapets hensikter, men vi ser at det er mangel på egnet informasjon. Dette er en svært negativ faktor.

5.2 Fravær av deltakelse i beslutningsprosesser omhandlende egen utvikling

ILO-konvensjon 169 artikkel 7 omhandler som påpekt i avsnitt 3.2.1 retten til å bli rådspurt og delta i beslutninger som angår egen utvikling. Artikkelen påpeker at ”Vedkommende folk skal ha rett til å vedta sine egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår deres liv, tro, institusjoner, åndelige velvære og de landområder de lever i eller bruker (...) I tillegg skal de delta i utforming, gjennomføring og evaluering av nasjonale og regionale utviklingsplaner.”³⁴ Artikkel 13 som omhandler landrettigheter setter dette inn i en helhet. Det skal “... vises respekt for den særlige betydning for vedkommende folks kultur og åndelige verdier av de landområder og/eller territorier der de lever”.³⁵ Videre heter det at ”begrepet ”landområder” skal omfatte begrepet ”territorier”, som dekker totalmiljøet i de områdene vedkommende folk lever”.³⁶

Som påpekt i avsnitt 4.2, oppstår den første konflikten mellom SN Power og Mapuche-samfunnene fordi SN Power har kjøpt rettighetene til vannet i området via tredjemann og uten at lokalsamfunnene i området har blitt konsultert og invitert inn med hensyn til sine synspunkter. Mapuche-indianerne hevder at vannet tilhører deres ”tradisjonelle territorium”, og at kjøpet krenker deres kollektive rettigheter. Det er åpenbart at den nåværende chilenske lovgivningen ikke tar urbefolkningenes kollektive rettigheter med i betraktning, og at det ikke eksisterer noen reell prosess med konsultasjon og deltakelse. Da de

midlertidige konsesjonene ble gitt var mangelen på mekanismer for konsultasjon og deltakelse for urbefolkningen også tydelig.

Investeringene til SN Power i Mapuche-territoriet har fulgt de retningslinjene som den chilenske stat krever for denne typen prosjekter. Imidlertid skiller altså saken seg ut fra SN Powers tidligere engasjement i Chile ved at utbyggingen vil finne sted på Mapuche-indianernes territorium, og hvor det som påpekt i avsnitt 3.1 eksisterer en omfattende og kompleks historisk konflikt mellom den chilenske stat og Mapuche-indianerne om retten til disse landområdene. SN Power kan derfor ikke kun forholde seg til de retningslinjer og regler som den chilenske stat krever, men må også som et norsk statlig selskap forholde seg og overkomme de internasjonale konvensjoner og anbefalinger som den norske stat har ratifisert med hensyn til urfolk jamfør avsnitt 3.2.

Videre er det viktig å påpeke at når det gjelder undersøkelser om prosjektenes miljømessige og sosiale konsekvenser, som er neste ledd i prosessen, er det CONAMA (Den nasjonale chilenske miljøkommissjonen) som regulerer, aksepterer eller avviser disse. I og med at det ikke finnes noen mekanismer som sikrer urfolks deltakelse og rettigheter her heller, er vi redd for at disse undersøkelser vil kunne bli gjort på feilaktig grunnlag og uten adekvat informasjon. De berørte samfunnene blir i henhold til chilensk lov bare betraktet som ”befolkning” og ikke urfolk. Dette medfører et stort metodologisk problem når slike undersøkelser skal gjennomføres. Dette har vi sett i tidligere vannkraftprosjekter på urfolksområder i Chile, for eksempel i Bio-Bio utbyggingen.³⁷

³⁴ C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989. ILOLEX:English display: <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169>

³⁵ Ibid., art 13. nr1

³⁶ Ibid., art.13.nr 2

³⁷ Se bl.a. Nordbø (2001) The Destiny of the Bio-Bio River: Hydro Development at Any Cost, i Vann og Konflikter nummer 3-01, FIVAS, http://www.fivas.org/5_VANNPROSJEKTER/Chile/chile.at.any.cost.shtml

SN Power burde, ut fra sin sosiale og ansvarlige profil, sikre en prosess med konsultasjon og deltakelse. Vi ser det imidlertid slik at det fram til denne rapporten ikke har foregått en reell dialog med alle samfunnene og deres egne organisasjoner. Dette viser seg også klart i den mangelen på kjennskap som samfunnene i Coñaripe har til selskapets sosiale profil og dets retningslinjer i møte med urbefolkningene.

5.3 Krenkelse av urbefolkningsrettigheter

Vår hovedkonklusjon er at det spesifikke perspektivet som ligger i urbefolkningenes rettigheter, jfr. avsnitt 3.2, er det som mangler mest i denne prosessen. Denne problematikken går igjen på flere nivåer og hos diverse aktører, inkludert SN Powers opptreden på Mapuche-territorium.

Det er viktig å nevne at siden SN Power er et statlig norsk selskap er den norske stat etter vårt syn direkte ansvarlig

for konsekvensene av de handlinger som selskapet gjør på Mapuche-folkets territorium. Det er den norske stat og dens selskapers ansvar å følge retningslinjene i de konvensjoner som har blitt ratifisert.

I det bilaterale forholdet mellom Chile og Norge ser vi også et klart fravær av dette perspektivet og en manglende anerkjennelse av ILO-konvensjon 169. Vi tror det er en stor svakhet og at Norge, som selv har urfolk, burde ha dette aspektet med i sine bilaterale avtaler og sine krav til norske, statlige selskaper.

Når norske selskaper, i dette tilfellet SN Power, ikke har klare direktiv med hensyn til urfolks rettigheter og mangler kompetanse på området, er det alltid en stor risiko for at disse rettighetene kan bli krenket.

SN Power står i disse dager overfor denne situasjonen, og samfunnene i Coñaripe har tydelig gitt uttrykk for at de synes selskapets framferd på deres territorium krenker deres tradisjonelle og kollektive rettigheter.

6 Rapportens anbefalinger

Konflikten mellom SN Power og Mapuche-indianerne er i dag fastlåst. I rapporten har vi påpekt den komplekse konteksten som er årsaken til dette, og i det følgende vil vi komme med noen konkrete anbefalinger til den chilenske og norske stat og SN Power nettopp med tanke på konkrete tiltak for å løse konflikten og unngå tilsvarende problematikk i fremtiden:

Til den chilenske stat

1. Urbefolkningens rettigheter anerkjennes i den chilenske grunnloven.
2. Obligatorisk konsultasjon før prosjekter som påvirker urfolkene i Chiles landområder, blir vedtatt.
3. Endringer av den chilenske lovgivningen for å bevare urfolkene nedarvede eller tradisjonelle landområder.

Til den norske stat

1. Gjennomgå statseide selskapers policy med hensyn til urfolksrettigheter.
2. En sterk anbefaling fra den norske stat til den chilenske stat om å ratifisere ILO-konvensjon 169. En gjennomgang av dette punktet må settes på den bilaterale agendaen og tas med i de økonomiske avtalene.

3. En evaluering av de norske selskaperes investeringer på Mapuche-territorium og spesielt SN Power, sett i forhold til ILO-konvensjon 169 og den nye FN deklarasjon om urfolks rettigheter³⁸.
4. Støtte til Mapuches-samfunnene i Coñaripe slik at de kan skaffe seg eksterne konsulenter som sikrer en adekvat behandling av deres rettigheter og gir mulighet for å gjennomføre uavhengige undersøkelser.

Til SN Power

1. Egen evaluering av SN Power investeringer i Mapuche-territorium, sett i forhold til ILO-konvensjon 169. Denne evalueringen bør komme med en vurdering av kjøpet av vannrettigheter.
2. En omformulering og analyse av den samfunnsansvarlige profilen til SN Power som omfatter selskapets opptreden i områder med urfolk, og som skiller mellom befolkning og urfolk ut fra internasjonale avtaler og spesielt ILO-konvensjon 169 og FN deklarasjonen om urfolks rettigheter
3. Sikre og dokumentere en konstant dialog med samfunnene der det investeres, hvor deres spesifikke rettigheter ligger til grunn og deres organisasjoner ansees som kvalifiserte samtalepartner.

³⁸ UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, vedtatt av FNs generalforsamling, september 2007

Pressemelding fra Mapuche-landsbyene i Coñaripe, Panguipulli, Region X, Chile, den 29. april 2007

Komiteen Newen Mapu Pellaifa for urbefolkningslandsbyene i Coñaripe hilser dere og ønsker å gi til kjenne følgende til den nasjonale og internasjonale offentlighet:

Våre landsbyer er i ferd med å bli rammet av planene om å bygge et vannkraftverk. Det er selskapet Trayenco S.A. , eid av det norske firmaet SN Power Invest S.A, som har til hensikt å bygge kraftverket på våre territorier, nærmere bestemt i området Pellaifa y Liquiñe, noe som vil berøre elvene Llancahue, Liquiñe og Quilalelfu pluss lagunene Azul, Trafun Chico, Mellizos, Reinalhuel, Pellaifa og Kalafquén. Dette vil påvirke en stor gruppe mennesker, både Mapuche og ikke, samt våre framtidige generasjoner.

De berørte områdene er mye besøkt av turister på grunn av sin naturskjønnhet og sine økosystemer av stor biologisk verdi. Turismen representerer en viktig inntektskilde for en stor del av befolkningen i området, særlig hva gjelder salg av våre jordbruksprodukter (egg, grønnsaker osv.).

I forbindelse med kraftverket planlegges det nå å bygge en demning og et maskinhus. Demningen blir bygget til ca. 20 km avstand av det normale utløpet til sjøen Kalafquén, og vil påvirke den naturlige vannmengden i elvene Llancahue og Quilalelfu slik at det ikke vil være tilstrekkelig med vann verken til folk eller til flora og fauna i området.

Maskinhuset vil stå i Maliwe, 10 km fra demningen, gå gjennom åsene og munne ut i sjøen Pellaifa. Ikke bare vil dette påvirke det naturlige livet på stedet, men også ødelegge vårt åndelige forhold til åsene som i følge Mapuchene er hellige.

Den elektriske strømmen vil bli ledet via høyspenningsmaster over våre områder, der folk har 2 til 4 hektar jord per familie, noe som vil påvirke vår helse og vår eneste inntektskilde.

For å kunne gjennomføre dette arbeidet må firmaet Trayenco også utvide veiene fra Coñaripe- Liquiñe og Neltume- Liquiñe på bekostning Mapuchenes territorium, som vil bli ekspropriert til en pris som ligger under det som er lovlig.

Vi er ikke enige i at det skal bygges flere kraftverk på urbefolkningens områder. Det fører til uopprettelige skader på naturen, utryddelse av arter i flora og fauna, fattigdom, vannmangel og gjør vold mot våre områder og nedarvede rettigheter.

Lederen for vår landsbyen "Carlos Antimilla" er Don Pedro Antimilla og sammen med ham har vi arbeidet hardt for å bevisstgjøre befolkningen og for å hindre forslagene til firmaet.

Komiteen Newen Mapu

Adresse: **Correo Coñaripe, Comuna de Panguipulli, Chile**

e-post: **pancer3@hotmail.com**

”Vi må beskytte våre naturressurser og Mapuche-folket. Si nei til demninger”, skilt i Coñaripe.